

Bİ'RİMAÛNE SEFERİ

M. J. KİSTER

Çev: Yrd.Doç.Dr.Ünal KILIÇ –Yrd.Doç.Dr. Ali AKSU
Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

The Expedition of Bi'r Maûna

One of the Chiefs of Âmir b. Sa's'aa Abû Barâ Âmir b. Mâlik came to the Prophet and he was invited by him to accept Islam. Although he did not embrace Islam, he was not far removed from it. He asked the Prophet to send some of his companions to Najd to summon its people to embrace Islam, and expressed the hope that they would respond. He assured the prophet of his of his Companions. But they (clains of Sulaim) attacked the Muslim party. The Muslim fought, but were killed to the last man.

Hicretin dördüncü yılının Safer ayında¹, Hz. Peygamber tarafından gönderilen ve sefere katılanların ölümüyle sonuçlanan yolculuğun niteliği oldukça karmaşıktır. Bu yolculukla ilgili rivayetler çelişkili² olup yolculuğun amacı, net bir şekilde ortaya konulamamıştır.

Katılanların sayısı çeşitli rivayetlerde, farklı şekillerde ifade edilmiştir. Bunların hangi kabilelerden olduğu tartışmalıdır. Saldırganlar hakkındaki detaylar azdır. Müslümanların üzerine hangi nedenlerle saldırdıkları belli değildir. Dolayısıyla bu çarpışmayla ilgili halihazırda var olan, ancak mevcudiyeti şu ana kadar bilinmeyen bazı rivayetlerin ele alınması faydalı olacaktır.

• Bu makale M. J. Kister'in daha önceden yayınlanan makalelerinden oluşan *Studies in Jahiliyya and Early Islam* (Edit. Myriam Rosen-Ayalon, London 1980) adlı kitabın 337-357 sayfaları arasında yer alan "The Expedition of Bi'r Maûna" başlıklı makalesinin tercümesidir.

¹ Krş., J. M. B. Jones, "The Chronology of the Meghâzi-a.Textual Survey", in BSOAS (Bulletin of the School of Oriental and African Studies, XXI, 1957, 249, 267; Seferin Muharrem ayında gerçekleştiğine dair benzer bir rivayet (Bkz., 249, no:10) Semhûdi tarafından nakledilmektedir, Vefâu'l-Vefâ, I, 211.

² Bkz., Max v. Openheim, *Die Beduinen*, thk., W. Caskel, III, 9.

I

İbn İshak'ın (151/ 768)³ muteber hadisçilere dayanarak aktardığı rivayet, olayı daha da karmaşık bir hale getirmektedir.

Bu rivayete göre Âmir b. Sa'saa kabilesinin liderlerinden olan ve "Mülâibu'l-Esinne"⁴ diye isimlendirilen Ebû Berâ Âmir b. Mâlik⁵, Peygamber'in yanına geldi ve onun tarafından İslâm'a da'vet edildi. Âmir b. Mâlik, İslâm'ı benimsemekle birlikte ilgisiz de kalamadı. O, halkını İslâm'a davet etmeleri için Peygamber'in sahâbilerinden bazılarını Necid'e göndermesini istedi. Onların da İslâm'ı kabul edeceklerini umduğunu ifade ederek. sahâbilerinin korunacağına dair Peygambere teminatta bulundu.

Peygamber, Münzir b. Amr es-Sa'dî⁶ liderliğinde 40 kadar sahabisini gönderdi. Bunlar, Bi'rîmaüne'ye⁷ ulaştıklarında Peygamberin mektubunu Haram b. Milhan vasıtasıyla Âmir b. et-Tufeyl'e gönderdiler.⁸ Fakat Âmir, mektuba bakmaksızın elçiyi öldürdü ve halkını müslümanlara saldırmaya çağırdı. Ancak onlar, Ebû Berâ'nın koruma güvencesine saygı duydukları için Âmir'e katılmayı reddettiler. Bunun üzerine o, Süleymlî kabilelerden Ri'l, Zekvân ve Usayye'yi yardıma çağırdı. Müslümanlar, bunların saldırıları karşısında son fertleri de ölene kadar savaştılar.⁹

Sefere iştirak eden ve bölüğün develerini otlatmakla görevlendirilenlerden Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile bir Ensârî, akbabaların kamp etrafında süzülüklerini fark ettiler. Oraya yaklaştıklarında arkadaşlarının ölü bedenlerini gördüler. Ensâr'dan olan sahâbî, savaşıma karar verdi ve müşrikler tarafından öldürüldü. Amr b. Ümeyye ed-Damrî yakalandıysa da kendisinin Mudar kabilesinden olduğunu söylemesi üzerine Âmir b. et-Tufeyl tarafından serbest bırakıldı.¹⁰ Yolda rastladığı Âmir b. Sa'saa kabilesinden iki kişiyi, Peygamberin bunlara verdiği emandan haberi olmadığı için öldürdü. Peygamber onların diyetlerini ödedi.

Ebû Berâ, verdiği emanın Âmir b. et-Tufeyl tarafından ihlal edilmesine ve Peygamberin sahâbilerinin öldürülmesine üzüldü. Bunun üzerine Hassan b. Sâbit, Ebû Berâ'nın oğlu Rebia'yı, Âmir b. et-Tufeyl'e karşı tahrik eden şiirler söyledi.¹¹

³ İbn Hişam'ın Sîre'sinin içerisinde.

⁴ Bu lakap için bkz., İbnü'l-Kelbî, Ensâbu'l-Hâil, thk., Ahmet Zeki Paşa, Kahire 1946, 77; Evs b. Hacer, Divan, thk., Geyer, XVII, 7-8; XXI, 3; İbn Abdirabbih, İkd, III, Kahire 1935, 335; Yâkut, Buldân, "Sullân" maddesi; ez-Zürkânî, Şerhu'l-Mevâhib, II, 1325 yy., 75; es-Süheyli, er-Ravdu'l-Unûf, II, Kahire 1914, 174.

⁵ Biyografisi için bkz., İbn Hacer, İsbâbe, vrk., 4417.

⁶ Biyografisi için bkz., İbn Sa'd, Tabakât, Beyrut ty., III, 555, 618; İbn Düreyd, İştikâk, thk., A. S. Harun, 456; İbn Abdilberr, İstiab, 275; İbn Hacer, İsbâbe, no: 8220.

⁷ Yer hakkında bkz., Arrâm b. el-Eşbağ es-Sülemî, Esmâu Cibâl-i Tihâme, thk., A. S. Harun, (Nevâdiru'l-Mahtûtât), VIII, 429; Yâkut, Buldân, "Bi'ru Maüne", "Ublâ" maddeleri; Semhüdî, Vefâu'l-Vefâ, II, 256-257; Thilo, Die Ortsnamen in altarabischen Poesie, "Ublâ" maddesi.

⁸ Bkz., EI², "Âmir b. et-Tufeyl", maddesi (W. Caskel).

⁹ Sadece bir kişi ciddi bir şekilde yaralanarak ayrıldı. Bu şahıs Hendek Savaşına kadar yaşadı.

¹⁰ İbnü'l-Kelbî, Cemhere, yazma, British Museum, vrk., 45b; el-Belâzürî, Ensâb, yazma, vrk., 896a.

¹¹ Nabia Abbot'un bu şiirleri çevirisi (Studies in Arabic Papyri, Chicago 1957, s. 69) oldukça yanlıştır. Alâ eblîğ Rebia Zülmesâi femâ ahdeste fi'l-hadesâni ba'dî= Doğrusu benden sonra senin

Ebû Berâ'nın oğlu Rebia b. Âmir, öldürmek kastıyla Âmir b. et-Tufeyl'e, saldırdı ancak başaramadı.

Tuayma b. Adiy b. Nevfel'in anne bir dayısı Enes b. Abbas es-Sülemî müslümanlardan Nâfi b. Büdeyl el-Huzâî'yi öldürdüğü için övündü. Şehitlere Abdullah b. Revaha ve Hassan b. Sâbit'in dizeleriyle ağıt yakıldı. Kâb b. Mâlik, müslümanlara verilmiş emanı yerine getirememesinden dolayı (Âmir b. Sa'saa kabilesinden) Cafer b. Kilâb'ı hicvedici şiirler söyledi.¹²

İbn İshak'ın bu rivayeti¹³, Musa b. Ukbe'nin (141/758) rivayetinden pek çok temel noktalarda farklılık arz etmektedir.¹⁴ Onun rivayeti Zührî (124/742) tarafından da nakledilmiştir.¹⁵ Ebû Berâ, İslâm'a girmeyi kabul etmedi. Bununla birlikte Peygambere bir hediye teklif etti, fakat Peygamber bir müşriğin hediyesini almak istemediği için bu hediye reddetti.¹⁶ Peygamberin gönderdiği sahâbilerin sayısı, küçük bir gruptan ziyade Raht kelimesiyle ifade edilmektedir.

İbn İshak'ın rivayetine göre Âmir b. et-Tufeyl, kabilesini müslümanlar üzerine saldırıya çağırdı. Kendi kabilesi bunu reddedince Süleym kabilesine müracaat etti. Süleym kabilesi, onun çağrısına katıldı. Bunlar, müslümanlara saldırarak Âmir b. et-Tufeyl tarafından serbest bırakılan Amr b. Ümeyye ed-Damrî hariç herkesi öldürdüler.¹⁷

Benzer bir rivayet Musa b. Ukbe'nin "Meğâzî" kitabından alınmış ve bu rivayet İbn Hacer tarafından anlaşılır bir ifadeyle¹⁸ nakledilmiştir.

Musa b. Ukbe'nin rivayetindeki en önemli ayrıntı, bir grupla beraber "ajanlık yapması için" el-Münzir b. Amr b. es-Sa'dî'nin Peygamber tarafından Necid'e gönderilmesidir. Bu da, söz konusu seferin barış amaçlı bir teşebbüs olmadığı gerçeğine işaret etmektedir.

Nabia Abott'un derlediği Muhammed'in seferleri hakkındaki dökümanlar,

→ →

sebeplere ilişkin olayı bütün ayrıntılarıyla Rebia'ya haber vereceğim" "elem yeru'küm=korkmadınız mı?" ibaresi "kesinlikle sen özür dileyeceksin" şeklinde çevrilemez. Bu çevrinin doğrusu şu şekildedir: Sen harekete geçmedin. "Vemâ hateun ke amdin= hata kasıt gibi değildir" ibaresi " (Bi'rimâüne/de) Amr b. Ümeyye, hataen değil de kasten bu işi yaptı" şeklinde tercüme edilemez. Doğrusu "bir hata, kastî bir eylem gibi değildir" Guillaume'nin çevirilerini krş., The Life of Muhammed, 435; Lyall, The Diwans of Abîd b. el-Ebras and Âmir et-Tufeyl, 87; W. Arafat, "The Development of a Dramatic Theme in the Story of Khubaib", BSOAS, XXI (1958), 19.

¹² Ka'b b. Mâlik'in şiirlerine İbn Hişam tarafından ilavelerde bulunulmuştur. Bkz., Guillaume, a.g.e., 762 (678).

¹³ İbn Hişam, Sîre, thk., Sakka, Ebyârî, Şelebî, III, 193-199; Guillaume, a.g.e., 433-436

¹⁴ Sachau, "Das Berliner Fragment des Mûsâ b. Uqba", Sitzungsberichte der phil. Classe, Preussische Akademie der Wissenschaften (1904), 468.

¹⁵ Bkz., A. ed-Dürî, "A Study on the Beginnings of History Writing in Islam", BSOAS, XX, 1957.

¹⁶ İyaz b. Hımar el-Mucâşî, Peygambere bir at hediye etmeyi teklif ettiğinde Peygamberin bu teklifi reddiyle ilgili benzer bir söz için bkz., İbn Kuteybe, el-Maârif, Kahire 1935, 147; et-Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağîr, Delhi, 3; Ebû Ubeyd, Emvâl, 256; İbnü'l-Kelbî, Cemhere, vrk., 66a; İbn Hacer, İsbâbe, vrk. No: 6123. Peygamber, Hâkim b. Hizam tarafından kendisine takdim edilen hediye kabul etmemesi üzerine benzer aynı gerekçeleri ifade etmişti. Bkz., Zübeyr b. Bekkâr, Nesebu Kureyş, yazma, vrk. No: 65b; Lisânu'l-Arab, s.v. "ZBD". Ayrıca hediye Âmir b. Tufey tarafından mı yoksa Ebû Berâ tarafından mı verildiği hususundaki müzakere için bkz., Ebû Ubeyd, Emvâl, 257.

¹⁷ Bu dökümanın Guillaume'deki tercümesi için Bkz., a.g.e., P. Xliv (giriş).

¹⁸ İsbâbe, no: 8220.

Bi'rimaüne seferinin öyküsünü de içermektedir.¹⁹ Prof Abott tarafından düzenlenen dökümanların tarihi, hicri ikinci yüzyılın sonlarıdır. Bu dökümanlar, Ma'mer b. Raşid (154/771)'e isnad edilmektedir. Söz konusu yolculukla ilgili rivayet, İbn İshak'ın rivayetine çok benzemektedir. Onun, Bi'rimaüne'de öldürülen Ensârın listesini verdiği söylenebilir.

Bu dökümanların ifadesine göre, üç kişi bölüğün sığırlarını otlatmaktaydı. Onlardan birisi müşriklerle savaşmayı tercih etti ve sonuçta öldürüldü. Diğer ikisi ise, Mekke'ye geri döndü. Dönüşte, Peygamber tarafından kendilerine eman verilmiş olan Kilâb kabilesinden iki kişiyi öldürdü.

el-Vâkıdî (207/822)'nin karışık rivayeti²⁰, tamamen farklı ayrıntıları içermektedir. Bu rivayete göre Peygamber, Ensârdan dindarlığı ile temayüz eden ve el-Kurra diye isimlendirilen 70 genci Necid'e gönderdi. Verilen 70 sayısı, Ebû Said el-Hudri'ye (öl. H. 63 veya 74) istinaden söylenmiştir. Söz konusu rakam Ensârdan öldürülen 70 kişiden dört kahramanla ilgili olarak tekrarlanmış-
tır.²¹ Vâkıdî ise sayının 40 olduğu görüşünü tercih etmektedir. Vâkıdî ayrıca, el-Muttalip²² olarak isimlendirilen Süleym kabilesinin kılavuzunun bölük ile birlikte gönderildiğini belirtmektedir. Vâkıdî bölüğün develerini otlatmak için Amr b. Ümeyye ile gönderilen Ensârının ismini el-Hâris b. es-Simmâ olarak vermektedir.²³ Bölüğün lideri el-Münzir b. Amr'ın kahramanca ölümünü tanımlamak için rivayette bir bölüm ayrılmıştır. Münzir, saldırganların kendisini bağışlamak teklifini reddetti, savaştı ve öldürüldü. Aynı şekilde el-Hâris b. es-Simmâ da savaşarak ölmeyi tercih etti. Aynı rivayette el-Vâkıdî Urve'ye istinaden aktarılan özel bir bölüm açarak, Urve b. (b. Esma') es-Salt'ın ölümü hakkında bilgi vermektedir. Bu şahıs Âmir b. et-Tufeyl ve kabilesi Süleym ile yakın ilişkisi olan ve bölüğün bağışlanması için çaba gösteren bir kişi idi. Aynı şekilde o da savaşmayı tercih etti ve öldürüldü.²⁴ Ebû Berâ tarafından Peygamber'e sunulan hediyeyle ilgili rivayet kaydedilmiş, bu rivayete bir başka versiyon da ilave edilmiştir. Buna göre Ebû Berâ, Lebid ve kendi oğlu Rebia ile Peygamber'e bir hediye gönderdi. Peygamber hediyeyi reddetmekle birlikte Ebû Berâ'nın sıkıntı duyduğu bir urunun tedavisi için istediği ilacı temin etti.

Vâkıdî'nin rivayetine göre Ebû Berâ'nın oğlu Rebia, Peygamber ile konuştuktan sonra Âmir b. et-Tufeyl'i öldürme teşebbüsünde bulundu.

Vâkıdî, Peygamber'in Mudar ve Süleym²⁵ kabilesine yapmış olduğu beddua

¹⁹ N. Abott, *Studies in Arabic Papyri*, Document 5 (Chicago, 1957), 65-79.

²⁰ el-Meğâzî, thk., V. Kramer, 337-44.

²¹ el-Vâkıdî, el-Meğâzî, 338, 341; İbn Asâkir, *Tarih*, VII, Şam 1932, 198; Zürkânî, *Şerh ale'l-Mevâhib*, II, 77.

²² Bkz., İbn Hacer, *İsâbe*, no: 8024.

²³ Bkz., İbn Abdilberr, *İstiâb*, 112; İbn Hacer, *İsâbe*, no: 1423; İbn Hişam (Sîre, III, 195)'a göre Amr b. Ümeyye ile hayvanları otlatan kişi el-Münzir b. Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. ec-Culâh'tır. (Bu şahıs hakkında Bkz., İbn Düreyd, *İstikâk*, thk., A. S. Harun, 441; İbn Abdilberr, *İstiâb*, 276; İbn Hacer, *İsâbe*, no: 8225.

²⁴ Onun hakkında Bkz., İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, (Beyrut), 377; el-Belâzürî, *Ensâb*, yazma, vrk., 1131b; İbn Abdilberr, *İstiâb*, 491; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, thk., Levi-Provençal, 250; İbn Hacer, *İsâbe*, no: 5509.

²⁵ Bkz., Taberî, *Tefsir*, thk., A. M. Şakir, no: 7821(Kur'an, 3/128); en-Nehâsü'n-Nâsîh, (Kahire *Dipnot devamı* →

ile ilgili rivayet için özel bölüm ayırmaktadır. Vâkıdı bu bölümde ashabın katliamı üzerine Peygamber'e nazil olan Kur'an ayetini –ki bu ayet daha sonra neshedilmiştir- ve sefer esnasında öldürülenlerin bir listesini vermektedir.

Vâkıdı rivayetinin önemli bir özelliği, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Amr b. Ümeyye ile Peygambere döndüğünü belirtmesidir. Oysa Vâkıdı, bir başka rivayette söz konusu sefere sadece Ensârın katıldığını zikretmekle önceki rivayetini çürütmektedir.²⁶ Vâkıdı'nın rivayetinin bir başka özelliği de Nâfi b. Büdeyl el-Huzâi'yi öldüren Enes b. Abbas er-Ri'li es-Sülemî hakkındaki sözüdür: "O, Bi'rimâüne günü halkını müslüman bölüğe karşı kıskırtmak ve kız kardeşinin oğlu²⁷ Tuaym b. Adî'nin kanının intikamını almak için harekete geçti."

İbn Sa'd'ın (230/844) bu hususla ilgili iki rivayeti vardır.²⁸ Birincisi Vâkıdı'nın rivayetine benzemektedir. İbn Sa'd burada seferi, bir grup dindar gencin seferi olarak tanımlamakta, Âmir b. et-Tufeyl'in eylemini, onun Haram b. Milhan tarafından öldürülmesini, Peygambere bedduasını, nazil olan ayeti ve Amr b. Ümeyye'nin dönüşünü de zikretmektedir. İkincisi ise İbn Ebî Arûbe-Katâde-Enes b. Mâlik tarafından rivayet edilen bir hadistir. Bu hadis, Bi'rimâüne olayı hakkında tamamen farklı bir bilgi vermektedir. Buna göre Ri'l, Zekvân, Usayye ve Benû Lihyân²⁹ Peygambere geldiler ve kendi halklarına, muhtemelen aralarındaki müşriklere karşı yardım talebinde bulundular. Peygamber, el-Kurra diye isimlendirilen Ensâr'dan 70 dindar kişiyi onlara gönderdi. Bi'rimâüne'ye ulaştıklarında, bu kabileler ihanet ederek onları öldürdüler. Peygamber bir ay boyunca bu kabilelere beddua etti. Bunun üzerine Peygambere şu ayet nazil oldu: "Kavmimize tebliğ ediniz ki, biz Rabbimize ulaştık, O bizden, biz de Ondan razı olduk."*

İbn Sa'd'ın Haram b. Milhan'ın biyografisinde zikrettiği diğer iki rivayet dikkat çekicidir. Her iki rivayet de Enes b. Mâlik kanalıyla zikredilmiştir. Birinci versiyon insanlardan bazı kişilerin Peygambere geldiğini, ondan kendilerine Kur'an ve Sünneti öğretecek kimseler göndermesini istediklerini belirtir. Peygamber de bunun üzerine el-Kurra olarak isimlendirilen 70 dindar sahâbîyi

→ →

1938), 91; Merzûkî, Ezmine, Haydarâbad 1332, 33; J. Kowalski O pewnych potrawach spozywanych w Arabii podczas glodu (R. O. 1914), 223; el-Bağdâdî, Hizâne, III, 142.

²⁶ Bununla birlikte el-Vâkıdı kendi listesiyle çelişen şehitlerin bir başka listesini de vermektedir: Bu şehitler: Ebû Bekir'in mevası Âmir b. Fûheyre, Huzaa'lı Nâfi b. Büdeyl, Süleym kabilesinden Urve b. Esmâ b. es-Salt, Mahzum'un azatlısı el-Hakem b. Keysan (seferin öncüsü) ve Kinâneli Amr b. Ümeyye'dir.

²⁷ Metinde geçen "İbn Ehihi" ibaresini "İbn Uhtihî" olarak anla. Bkz., el-Meğâzî, 344.

²⁸ Tabakât, II, (Beyrut), 51-54.

²⁹ Ashında Zekvân, Usayye, Ri'l ile birlikte Lihyân kabilesine de Peygamber beddua etmiştir. Lihyân kabilesi, Racî gününde sahâbilerin katledilmesinden sorumludur. Peygambere, bu iki felaket hakkında ulaşan bilgi ve Peygamber'in Süleym kabileleriyle Lihyân kabilesine bedduası hakkında bkz., Lyall, The Diwans of Abid b. el-Ebras and Âmir b. et-Tufeyl, 86, nO: 4; Ali b. Burhaneddin, İnsânu'l-Uyûn, III, 195.

* Hz. Peygamber ve Sahâbilerin bir ay boyunca büyük bir üzüntüyle sürdürdükleri Kunut'a nazil olan bu ayet ile son verildiği, söz konusu ayetin bir süre sonra hem mana hem de lafız olarak nesh edildiği hususunda Bkz., Buhâri, Meğâzî, 4090; İbn Hacer, VIII, 143; Muhammed b. Abdülbâkî Yusuf ez-Zürkânî, Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledunniyye (İmam Kastalânî'nin Mevâhibu'l-Ledunniyye'si ile birlikte), tsh., Abdulaziz el-Hâlidî, Beyrut 1417/1996, II, 504; Zeynuddin Ahmed ez-Zebidî, Tecrid-i Sarih Tercümesi, trc.K.Miras-A.Naim, Ankara 1982, III, 245 (Çev).

gönderdi. Bu müslümanlar, varacakları yere ulaşmadan saldırıya uğrayarak katledildiler. Haram b. Milhan arkasından gelen bir kişinin mızrağıyla delik deşik edilerek öldürüldü. Fakat bu rivayet oldukça muğlaktır. Ancak bu rivayeti daha ayrıntılı ve açık bir başka rivayet takip etmektedir. Buna göre Peygamber, Benü Âmir b. Sa'saa'ya Haram b. Milhan ile birlikte 70 kişiyi gönderdi. Haram, bölüğün öncüsü olmayı üstlenerek müşriklere geldi ve onlardan eman sözü aldı. Haram, Peygamber hakkında konuşurken onlar aralarından bir kişiye işaret ettiler. Bu kişi ona saldırdı ve Haram'ı mızrağıyla delik deşik etti.³⁰

İbn Sad'ın kaydettiği bu üç rivayetin, Âmir b. et-Tufeyl'in Haram'ı öldürdüğü rivayetiyle çeliştiği söylenebilir. Söz konusu rivayetlerde Âmir b. et-Tufeyl'in adı kesinlikle geçmemektedir.

Muhammed b. Habib (245/ 859), sefer hakkında muhtasar bir rivayet nakletmektedir. Rivayete göre Peygamber, Münzir b. Amr b. es-Sa'di ile birlikte 30 kişiyi Bi'rimaüne'ye gönderdi. Bunların 26'sı Ensârdan, 4 ü Muhacirlerdendi. Amr b. Ümeyye el-Kinânî hariç hepsi öldürüldü.³¹ İbn Habib'in sefere katılanların sayısıyla ilgili verdiği 30 sayısı, kaynaklarda belirtilen en düşük rakamdır. Rivayette seferin amacı ve çarpışmanın seyri hakkında hiçbir şey söylenmemiştir.

Bi'rimaüne seferiyle ilgili önemli bir rivayet, İbn Habib tarafından bir bölüm açılarak verilmiştir. Bölümün başlığı: "Öfke ve kızgınlıklarından dolayı ölene kadar katıksız şarap içerek ölen insanların öyküsü"³² şeklindedir.

Söz konusu rivayete göre Âmir b. et-Tufeyl, Ebü Berâ'nın isteği üzerine, halkına İslâm'ı öğretmek için, peygamber tarafından gönderilen ashaba karşı, harekete geçerek onlardan birisi dışında tamamını öldüren kişidir. Ebü Berâ, sahâbîlere vermiş olduğu emanı ihlalinden dolayı Âmir b. et-Tufeyl'e kızgındı. Ebü Berâ'nın kabilesi, Âmir b. et-Tufeyl'in Peygamberi ziyaretten dönerken öldüğünü öğrendiklerinde kaldıkları yerleri terk ederek yeni otlaklar aramaya karar verdiler. Kamptaki olağan dışı hareketliliğin sebebini soran Ebü Berâ'ya "Onlar, meydana gelen olaydan dolayı kampı terk ediyorlar." denildi. Ebü Berâ, onların kendisinin emri olmaksızın kampı terk etmelerine şaşırıldı. Akrabalarından birisi, Ebü Berâ'ya, onun Peygambere gönderildiğinde zihni sapkınlığa uğradığından şüphe ettiklerini söyledi. Ebü Berâ öfkelenerek ölene kadar şarap içmeye karar verdi. "Benü Âmir bana karşı geldikten sonra yaşamının ne anlamı var ki !" dedi.³³

Benü Âmir b. Sa'saa'nın kabile geleneği, İbn Habib'in naklettiği şu garip cümlede kendisini göstermektedir: "Benü Âmir'in söylediğine göre Ebü Berâ, intihar etmedi. O, müslüman olarak öldü."

³⁰ Tabakât, III, 514-515.

³¹ el-Muhabber, 118.

³² A.g.e., 472; Bu rivayet, Bekrî'nin, Mu'cemü Mesta'cem'inde "Maüne" maddesinde verilmektedir. Bu rivayet, şu ayrıntıyla çelişmektedir: 'Amr b. Ümeyye ve Haram b. Milhan, müslümanların develerini otlattılar. Haram, müşriklere savaşmaya karar verdi ve öldürüldü, Amr ise Peygambere döndü.

³³ Onun ölünceye kadar şarap içmesi hakkında Bkz., Cerir ve Ferezdak, Nekâid, thk., Bevan, 199; İbn Kuteybe, eş-Şi'ru ve eş-Şuarâ, thk., de Goeje, 224.

İbn Habîb tarafından kaydedilen önemli ve istisnai bir rivayet, Ebû Berâ'nın kabilesi içerisinde nüfuzunu kaybettiğini ve Âmir b. et-Tufeyl'den daha fazla yaşadığını belirtmektedir.

el-Belâzürî (279/ 892) bu sefer hakkında az bir bilgiye sahiptir. Ona göre insanların sayısı 40 veya 70 tir. Onlar, Ebû Berâ'nın isteği üzerine tebliğciler olarak gitmişler ve Süleym kabilesinin de desteğiyle Âmir b. et-Tufeyl'in kışkırtması neticesinde saldırıya uğrayarak öldürülmüşlerdir.³⁴

el-Buhârî (256/870), Enes kanalıyla gelen Katâde'nin rivayetini yukarıda belirtildiği gibi nakletmektedir. (bkz., İbn Sa'd) Bu rivayete göre sahâbiler, kendilerini davet eden Süleym ve Lihyan kabileleri tarafından haince öldürülmüşlerdir. Haram b. Milhan'ın olaydaki rolünden bahseden hadis yukarıda belirtildiği gibi Buhârî tarafından kaydedilmiştir. (bkz. 30 numaralı dipnot, İbn Sa'd, Haram'ın biyografisi) Enes tarafından nakledilen garip bir rivayetin de zikredilmesi gerekir: Peygamber, bazı amaçlar için el-Kurra diye isimlendirilen 70 kişiyi gönderdi. Bunlar Bi'rimâüne kuyusunda Süleym'in iki kabilesi, Ri'l ve Zekvân tarafından karşılandılar. Müslüman gruptakiler onlara şöyle dediler: "Allah aşkına, bizim sizinle bir işimiz yoktur. Biz sadece Peygamberin bazı amaçlarını yerine getirmek için buradan geçiyoruz." Onlar (Süleymlü kabileler), müslümanları öldürdüler, Peygamberimiz de bir ay boyunca sabah namazlarında onlara beddua bulundu.³⁵

et-Taberî (310/922) diğer rivayetleri zikrettiği gibi İbn İshak'ın bu rivayetini de kaydetmektedir. Haram'ın ölümüyle ilgili her iki rivayet de verilmektedir: Birincisi Haram'ın Âmir b. et-Tufeyl tarafından öldürüldüğü, ikincisi ise onun Bi'rimâüne halkından birisi tarafından öldürüldüğü rivayetidir. Hassan'ın 4 (yukarıda geçmişti) ve Ka'b Mâlik'in 9 beyti, rivayet edildiği gibi Ebû Berâ'nın akrabalarını, saldırıya maruz kalan müslümanlara yardım etmedikleri ve Peygambere verilen emanı ihlallerinden dolayı hicvetmektedir.³⁶

el-Mes'ûdî (345/956), Peygamber tarafından insanlara Kur'an öğretmek üzere Necid bölgesine gönderilen 70 Ensârın öldürülmesinden dolayı Âmir b. et-Tufeyl'i suçlamaktadır.³⁷

Taberânî'nin (360/971) tebliğcilerin maksatlarının Süleymlü kabileler olmadığı şeklindeki rivayeti³⁸ Buhârî tarafından nakledilen rivayete yakın bir benzerlik arz etmektedir.

Söz konusu rivayette Hubeyb'in ölümünden sonra Peygamber tarafından düzenlenen bu sefer hakkında bazı detaylar üzerinde durulmuştur. Üzerinde durulan bir başka husus ise Süleym kabilesinin Haram b. Milhan'ı müslüman grubun söyledikleri konusunda bilgilendirmesidir. Buna göre müslümanlar, maksatlarının buradan geçmek için muvafakat elde etmek olduğunu, yoksa onlarla ilgili herhangi bir niyetlerinin olmadığını ifade ettiler. Yine bu rivayette

³⁴ Ensâbu'l-Eşraf, thk., Hamidullah, I, 375.

³⁵ Sahih, III, Kahire 1286, 23-25.

³⁶ Taberî, Tarih, II, Kahire 39, 219-223.

³⁷ et-Tenbîh ve'l-İşrâf, Kahire 1938, 212.

³⁸ el-Mu'cemü's-Sağîr, 110.

Süleym kabilesinin Haram'ı ve müslüman grubu nasıl öldürdükleri tanımlanmaktadır.³⁹

Diğer rivayetlerden farklı, önemli bir rivayet ise es-Semerkindî (393/1003) tarafından Tefsir'inde aktarılmaktadır.⁴⁰ Bu rivayete göre Peygamber, Münzir b. Amr komutasında bir bölük gönderdi. Benû Âmir b. Sa'saa onlara karşı harekete geçti. Pusu kurarak onları öldürdüler. Sefere katılanlardan 3 kişi geri döndü. Bunlar Medine yakınlarında Âmir b. Sa'saa kabilesinden oldukları belirtilen Süleym'den iki kişi ile karşılaştılar ve onları öldürdüler. Bu üç kişi hakkında 49. ncu Sürenin bir ayeti nazil oldu.

Ebû Nuaym el-İsfahânî (430/1039), Hilye'sinde Süleym kabilesinin davet ettiği ve feci şekilde katlettiği Ensârdan 70 öğretici hakkında Katâde'nin rivayetini nakletmektedir. Ebû Nuaym aynı şekilde Kâb b. Mâlik kanalıyla bir hadis daha rivayet etmektedir. Buna göre Âmir b. et-Tufeyl, Benû Süleym'e gönderilen ashaptan küçük bir gruba (nefer) saldırarak onları öldürdü.⁴¹ Ebû Nuaym, "Delâilü'n-Nübüvve" adlı eserinde Ebû Berâ'nın ricası üzerine ashaptan dindar küçük bir grubun (raht) gönderilişi ve Âmir b. et-Tufeyl tarafından katledilişi hakkındaki rivayeti de kaydetmektedir. Âmir b. Führeyre'nin kahramanca ölümü ve Ebû Berâ'nın Peygamberimize Lebid vasıtasıyla gönderdiği hediye ile ilgili kısımlar Vâkîdî tarafından nakledilmektedir.⁴²

Diğer rivayetlerden farklı önemli bir rivayet Ebû'l-Bekâ Hibetullah tarafından nakledilmektedir.⁴³ Bu rivayete göre müslüman gruptan hayatta kalanlardan 10'u Medine'ye geri dönmüşlerdir. Muahhar kaynaklar, olayın açıklanması hakkında fazla bilgi vermemektedirler. İbn Asâkir'in (686/1287) rivayeti çoğunlukla Vâkîdî'nin rivayetine dayanmaktadır.⁴⁴ Aynı şekilde Makrizî (845/1441)'nin rivayeti de Vâkîdî'nin rivayetine dayanmaktadır.⁴⁵

es-Suyûtî (911/1505), Taberî'nin İshak b. Ebî Talha ve Enes kanalıyla naklettiği rivayeti⁴⁶ aktarmaktadır⁴⁷: Bi'rîmaüne'ye gönderilen sahâbilerin sayısı 40 veya 70 tir. Bunlar, Âmir b. et-Tufeyl tarafından alıkonuldular. Müslümanlar, bir mağaraya sığındılar ve Peygamberin mesajını Bi'rîmaüne halkına ulaştırması için Haram b. Milhan'ı gönderdiler. Haram, Bi'rîmaüne halkından bir kişi tarafından öldürüldü. Bi'rîmaünelilerle birlikte Âmir b. et-Tufeyl mağaradaki müslümanlara saldırdı ve onları öldürdü. Olayla ilgili olarak üçüncü Sürenin 169. ncu ayeti nazil oldu.⁴⁸

Ali b. Burhâneddin (1044/1634)'in rivayeti büyük oranda İbn İshak ile

³⁹ Bu rivayet Ebû Nuaym'ın Hilyetü'l-Evliya'sında (I, 123)'te nakledilmektedir.

⁴⁰ Yazma, Chester Beatty, II, vrk., 228a.

⁴¹ Hilyetü'l-Evliya, I, 123.

⁴² S. 185-86.

⁴³ el-Menâkibu'l-Mezyediyye, yazma, British Museum, vrk., 8a.

⁴⁴ Tarih, VII, 195-199.

⁴⁵ İmtâu'l-Esmâ, thk., A. M. Şakir, Kahire 1941, I, 170-73.

⁴⁶ Tarih, II, 222; krş., Taberî, Tefsir, thk., A. M. Şakir, no: 8224 (Kur'an, 3/169).

⁴⁷ ed-Dürrü'l-Mensûr, II, 95.

⁴⁸ Bkz., İbn Kesir, Tefsir, Kur'an, 3/169.

Vâkıdinin rivayetine dayanmaktadır.⁴⁹ Birbirine zıt rivayetler nakledilmiş ve alimler bu çelişkileri düzeltmek için gayret göstermişlerdir. (müslüman bölüğün sayısı, Süleymlî kabilelerle birlikte Lihyân'a da beddua edilmesi v.s)

es-Semhûdî (1056/1646), İbn İshak ve Buhârî'nin rivayetlerini nakletmektedir. Çelişkili rivayetler tartışılmaktadır.(Sefere iştirak eden kabileler, Ebû Berâ'nın ölene kadar şarap içip-içmediği ya da İslâm'ı kabul ederek savaş esnasında bir müslüman olarak ölüp ölmediği)⁵⁰

Karşıt rivayetler arasında uzlaşma sağlama metodu ez-Zürkânî (1122/1710) tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵¹ Söz konusu uzlaşma makuldür. Haram'ın Âmir b. et-Tufeyl ya da Süleym kabilesinden birisi tarafından öldürüldüğüne dair nakledilen rivayeti hakkında Zürkânî şu ifadeyi kullanmaktadır: Âmir b. et-Tufeyl, kabilenin lideriydi, dolayısıyla da bu eylem ona isnad edildi.⁵²

Özetle bu sefer hakkındaki rivayetlerde şu ihtilafların olduğu söylenebilir:

1. Bu sefer İslâm'ı ve Kur'an-ı öğretmek amacıyla gönderilmiş barışçı bir sefer mi, yoksa askeri bir teşebbüs müydü?
2. Bu sefer Benû Âmir kabilesine mi, Süleym kabilesine mi gönderildi?
3. Bu sefere katılanlar Süleym kabilesi tarafından mı, Âmir b. Sa'saa kabilesince mi öldürüldüler?
4. Elçi olarak gönderilen Haram, Âmir b. et-Tufeyl tarafından mı yoksa Süleym kabilesinden birisince mi öldürüldü?
5. Âmir b. Sa'saa, Ebû Berâ ile Peygamber arasındaki ilişkilerin karşısında mı yer alıyordu, yoksa bu ilişkileri destekliyor muydu?
6. Müslüman gruptan hayatta kalıpta Medine'ye dönenlerin sayısı 1, 2, 3 ya da 10 muydu?
7. Sa'd b. Ebî Vakkas, müslüman grubun içerisinde miydi, yoksa değil miydi?
8. Hayatta kalıpta Medine'ye geri dönen 2 ya da 3 kişi, Süleym kabilesinden mi yoksa Âmir b. Sa'saa kabilesinden mi iki kişiyi öldürdü? Veya hayatta kalan tek kişi olan Amr b. Ümeyye mi onları öldürdü?
9. Müslüman bölüğün üyeleri sadece Ensârdan mı yoksa Ensâr ve Muhacirûndan mı oluşuyordu?

II

Alimler, bu seferin muammasını çözmek için gayret sarf etmişlerdir. Muir'e⁵³ göre "belki de kabile içerisinde [Âmir b. Sa'saa] görüş ayrılıkları vardı." Muir, Peygamberin katliamın hemen akabinde Âmir b. et-Tufeyl'le haberleştiğine işaret etmektedir. Buna göre Peygamberin, Âmir b. et-Tufeyl'le görüştüğü konu, şehitlerin diyetini talep etmek için herhangi bir karşı dava açmaksızın Amr b. Ümeyye'nin dönüşte öldürdüğü iki kişinin diyetini ödeme hakkındaydı. Muir,

⁴⁹ İnsânü'l-Uyûn, III, (1353 h), 194-97.

⁵⁰ Vefâu'l-Vefâ, I, 211.

⁵¹ Şerhu'l-Mevâhib, (Kahire 1325), II, 74-79.

⁵² fe kâne nisbetü zâlike ileyhi alâ sebili't-tecewüz.

⁵³ The Life of Mohammad, thk., Weir (Edinburg, 1912), 280, dn. 2.

bütün bunlardan şu sonucu çıkarmaktadır: “Öyle anlaşılıyor ki saldırı asılsız değildir.”

Caetani de aynı tartışmaya değinmektedir. (Bu tartışma Âmir b. et-Tufeyl’in Kilâb kabilesinden öldürülen iki kişinin diyetini ödemesidir). Caetani’ye göre Bi’rimaüne felaketi, barış amaçlı olmayıp askerî bir seferin sonucuydu. Caetani, müslümanların anlaşmayı bozacak bazı ihlallerde bulunmuş olabileceklerini, bu yüzden de katliamın intikam veya savunmayı meşrulaştırıcı bir eylem olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁴

Lyall, bu yolculuğun amacıyla ilgili soru hakkında kapsamlı bir çalışma yapmaktadır.⁵⁵Buradan da şu sonuca ulaşmaktadır: Peygamber tarafından “Benî Süleym’in bir grubuna diğerine karşı yardım etmesi için gönderilmiş” savaş amaçlı bir seferdir. “Peygamberin Ebû Berâ ile olan yakın ilişkisinden dolayı bu seferi göndermesinde haklı nedeni de vardı. Ayrıca Âmir b. Sa'saa kabilesi, kendisinden dostça bir yardım talebinde bulunmuştu. Bunda da hayal kırıklığına uğradı. Sülemiler hain olduklarını ortaya koydular ve Âmir b. et-Tufeyl muhtemelen müslüman bölüğe saldırmak için onlara katılmıştır.” Peygamberin Âmirilerden iki kişinin diyetini ödemesi Lyall’a göre Âmir b. et-Tufeyl’in aslında Ebû Berâ’nın verdiği emanı ihlal etmediğine bir delil olarak yeterlidir.

Buhl, bu seferle ilgili geleneksel rivayeti, barış amaçlı bir teşebbüs olarak kabul etmektedir.⁵⁶

Watt’ın Peygamberin Âmir b. et-Tufeyl’e Bi’rimaüne şehitleri için herhangi bir karşı dava açmaksızın ödediği diyet problemini çözme uğraşısı, “müslümanların diyet haklarından vazgeçmelerine sebep olan bazı şeyleri yaptıkları” iddiasının imkansız olduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁷ Watt’a göre Âmir b. et-Tufeyl, müslümanları katletmesi için Süleymlî kabileleri kışkırtmıştır; “Âmir bir anlamda onların lideri olmadığı için teknik açıdan sorumlu olmasa da ahlaken sorumluydu.”⁵⁸ “O, muhtemelen aynı şekilde mektubu götüren kimseydi.” Watt ayrıca Ebû Berâ’nın Muhammed’e “müracaatının aslında kendi kabilesi içerisindeki rakiplere karşı yardım için bir müracaat olduğunu ileri sürmektedir. Benû Âmir’in kendi yanında yer almasını arzulayan Muhammed, kabilelerin iç politikalarına, riskli olacağını idrak etmesine rağmen, müdahale etmeye karar verdi.”⁵⁹ Âmir b. et-Tufeyl, Ebû Berâ’nın verdiği emanı tanımamaya ve Benî Süleymlî komşularını müslümanlara saldırıya ikna edebilecek kadar güçlü değildi; bilgi vermek suretiyle kesinlikle onlara yardımcı oldu.⁶⁰

C.E Bosworth, “Muhammed’in görünürde Süleym kabilesinin iç çekişmesine müdahale etmek için çağrıldığını, fakat onun tesadüfen Âmir kabilesi içerisinde

⁵⁴ Caetani, *Annali dell’İslâm*, I (Milano 1905), 578-80.

⁵⁵ *The Divans of Âbid b. el-Ebras and Âmir b. et-Tufeyl* (Leiden 1913), 84-89.

⁵⁶ *Das Leben Muhammeds*, (Heidelberg 1955), 261-62.

⁵⁷ Krş., Caetani, a.g.e., aynı yer.

⁵⁸ Lyall’ın görüşünü krş., a.g.e., 89: “Süleymliler hain olduklarını ispat ettiler ve belki de bu sebeple Âmir b. et-Tufeyl onlara katıldı.”

⁵⁹ Muir’in yukarıdaki “kabiledeki farklı görüşler” kısmıyla karşılaştırınız.

⁶⁰ W. M. Watt, *Muhammad at Medina* (Oxford 1956), 31-33, 97-98.

Ebû Berâ ile Âmir b. Et-Tufeyl arasındaki tartışmaya da karıştığını belirtmektedir.⁶¹

W. Caskel şunu ifade etmektedir: "Âmir b. et-Tufeyl'in amcasının başlattığı koruma emanı vardı. Bu eman, aslında bir yağma seferi olan seferde, kutsal zümreyi öldüren Süleym kabilesi mensuplarından sadece Âmir, bu emanı uygulamadı."⁶² Caskel ayrıca Ebû Berâ'nın ölümünden sonra Âmir b. et-Tufeyl'in Ca'fer kabilesinin resmen liderliğine geçtiğini belirtmektedir.

Nabia Abott "bu seferin askeri amaçlı bir sefer olmadığını, aksine Necid'i de kapsayacak büyük kabile gruplarını başarılı bir şekilde ihtida hareketi."⁶³ olduğunu iddia etmektedir.

Muhammed Hamidullah, Süleym kabilesinin arazisinde Âmir b. et-Tufeyl'in haince öldürdüğü 70 tebliğcinin katliamına değinmektedir. Hamidullah'ın iddiasına göre yukarıda belirtilen aylarda Müslümanların kendi topraklarından geçişi açıkçası Süleym kabilesini rahatsız ediyordu.⁶⁴

III

Yukarıda belirtildiği gibi Vâkıdî, Sa'd b. Ebî Vakkas'ın Bi'rimâüne katliamından sonra Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile Peygambere geri döndüğünü belirten bir rivayeti nakletmektedir. Vâkıdî, bu sefere sadece Ensâra mensup kimselerin katıldığını belirtmekle bu haberi çürütmüş gibi görünmektedir.⁶⁵

Sa'd b. Ebî Vakkas'ın Bi'rimâüne seferine iştiraki hakkındaki haber, Ebu'l-Leys es-Semerkindî (393/1003) tarafından önemli bir rivayet içerisinde belirtilmektedir.⁶⁶

Arapların süvarilerinden birisi olan Âmir b. Mâlik (lakabı Mülâibu'l-Esinne idi) Peygambere şöyle bir mektup yazdı: "Bana Kur'an'ı ve dini öğretecek adamlar gönder. Onlar benim korumam altında olacaklardır." Bunun üzerine Peygamber, Âmir'e, Münzir b. Amr es-Sa'dî ile Muhacir ve Ensârdan 40 kişiyi gönderdi. Bir gecelik yürüyüşten sonra bunlar Âmir b. Mâlik'in öldüğünü öğrendiler. Peygambere bir mektup yazdılar ve kendilerine yardım gönderilmesi istediler. Peygamber dört kişilik bir yardım gönderdi. Bu dört kişi Bi'rimâüne'ye varıncaya kadar birlikte yolculuklarına devam ettiler. Daha sonra bunlar, Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Sa'd b. Ebî Vakkas ve bir başka şahsın dışındakilerini Bi'rimâüne'de öldüren Usayye, Lihyan, Zekvân ve Ri'l gibi bazı bedevi kabilelerle Âmir b. et-Tufeyl tarafından saldırıya uğradılar. Bu üç kişi bölüğün gerisinde kalmıştı. Bunlar bölüğün yok edildiğini öğrendiklerinde Medine'ye geri döndüler. Peygamber namazlarında 40 gün boyunca bu kabilelere beddua etti.

Münzir b. Amr, Âmir b. Führeyre, Haram b. Milhan ve diğerlerinin kahramansı ölümleri hakkındaki rivayetlerden tamamen farklı olan bu rivayet, Meğazî

⁶¹ EI², "Bi'rimâüne" maddesi.

⁶² EI², "Âmir b. et-Tufeyl" maddesi.

⁶³ Sutudies in Arabic Papyri, 76-79.

⁶⁴ Le Prophete de l'Islâm, I (1959), 312.

⁶⁵ Vâkıdî, a.g.e., 342-343.

⁶⁶ Bustânü'l-Ârifin (Tenbîhu'l-Gâfilin'in kenarında).

konulu mevcut Hadis kaynaklarına dahil edilmemiştir.

Bununla beraber, öyle görünüyor ki, yukarıda verilen rivayet özet bir rivayettir. İlave bazı detaylar es-Semerkandî tarafından Tefsirinde geniş bir şekilde verilmektedir.⁶⁷

Âmir b. Mâlik, Peygambere bir mektup yazdı: 'Bana Kur'an'ı ve dini öğretecek insanlar gönder. Onlar benim korumam altında olacaklardır.' Bunun üzerine Peygamber, Münzir b. Amr es-Sa'dî ile birlikte Ensâr ve Muhâciründen 14 kişiyi gönderdi. Onlar, Bi'rîmaüne'ye gitmek üzere yola çıktılar. Medine'den bir gecelik yürüyüşten sonra Âmir b. Mâlik'in öldüğünü öğrendiler. Münzir b. Amr, Peygambere bir mektup yazarak yardım göndermesini istedi. Peygamber de bunun üzerine 4 kişi gönderdi: Amr b. Ümeyye ed-Damrî, el-Hâris b. es-Simmâ, Sa'd b. Ebî Vakkas ve bir başka şahıs. Bunlar Bi'rîmaüne'ye varana kadar yollarına devam ettiler. Sonra bu 4 kişi, Rebia b. Mâlik (yani Rebia b. Âmir b. Mâlik)'e bir mektup yazdılar: 'Biz senin ve babanın emanı altındayız. Yolumuza devam edelim mi yoksa etmeyelim mi?' Rebia: 'Siz benim korumam altındasınız. Bu nedenle gelebilirsiniz' karşılığını verdi. Sonra Âmir b. et-Tufeyl, müslümanlara karşı harekete geçerek Ri'l, Zekvân ve Usayye'den yardım talebinde bulundu. Onlar müslümanlara karşı çıktılar ve Amr b. Ümeyye, el-Hâris b. es-Simmâ ile Sa'd b. Ebî Vakkas'ın dışındaki müslümanların tamamını öldürünceye kadar savaştılar. (Bu üç kişi) müslüman grubun gerisinde kalmışlar ve bir ağacın altında konaklamışlardı. Bir kuş ağacın üstüne tünedi ve onların üzerine bir damla kan düşürdü. Onlar, kuşun kan içmiş olduğunu anladılar: 'arkadaşlarımız öldürülmüş' dediler. Bir dağa tırmandılar ve üzerinde kuşların dolaşıp durduğu arkadaşlarının ölü bedenlerini gördüler."

Bu rivayete ilaveten Hâris b. es-Simmâ'nın kahramansı ölümünü tanımlayan bir bölüm de ayrılmıştır. Hâris, kendi hayatını kurtarmayı reddederek öldürülünceye kadar müşriklerle savaşmıştır.

Amr b. Ümeyye ed-Damrî ve beraberindeki iki kişi Peygambere geri döndü. Rivayet, Amr b. Ümeyye'nin Kilâb kabilesinden iki kişiyi öldürmesini, Peygamberin Mudar ve Süleym kabilesine bedduasını da ihtiva etmektedir.

"Bustânu'l-Ârifin" deki rivayetin aksine es-Semerkandî açıkça şunu ifade etmektedir: Medine'ye geri dönenler Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Sa'd b. Ebî Vakkas ve üçüncü bir şahıstır. Semerkandî "Tefsirindeki" rivayette Amr b. Ümeyye'yi zikrederken Sa'd b. Ebî Vakkas'tan bahsetmemektedir.

Bu rivayet, sefere katılanların sayısını 14 artı 4 olarak vermesi bakımından münferittir. İştirakçilerin 18 inden 15'i öldürülmüştür. Referans olarak gösterilen bu rivayetin Vakıdî tarafından çürütüldüğü aşikardır. Rivayet açıkça Sa'd b. Ebî Vakkas'ın sefere katıldığını, muhacir ve Ensârın da bu sefere iştirak ettiğini ifade etmektedir. Bizim burada en mukaddem rivayete sahip olduğumuzu söylememiz riskli olabilir.

Rivayetin bu versiyonunun bilindiği ve hatta ikinci yüzyılın sonunda tartışıldığı söylenebilir.

⁶⁷ Yazma, Chester Beatty, II, 263.

IV

Alimlerce ileri sürülen ve yukarıda özetle incelenen tahminler çelişkilidir. Bunların bir kısmı tezat teşkil etmektedir. Bu faraziyeler, bir çok sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedirler. Birisi şöyle bir soru sormaya kalkışabilir: Watt'ın da ileri sürdüğü gibi "böyle yapmanın riskli olduğunu idrak etmesine rağmen" neden Peygamber müşrik kabilelerinin iç politikalarına müdahale etmeye kalkıştı? Şayet İslâm'ı ve İslâm toplumunu ilgilendiren bir sebep bulunmuyorsa Peygamberin sahâbilerini riske atmış olabileceği makul değildir. Bunun da ötesinde Watt'ın iddia ettiği gibi Âmir b. et-Tufeyl, kendi kabilesini iknada başarısız olmasına rağmen Süleymlî kabileleri müslümanlara saldırmaları ve onları öldürmeleri hususunda iknada nasıl başarılı olmuştu? Âmir b. et-Tufeyl ile Süleym kabilesi arasındaki ilişki hangi boyutlardaydı?

Bazı cevaplar bulma ve Bi'rimâüne olayını açıklayacak bir kısım sonuçlara ulaşma ümidimiz vardır. Yine bazı detaylar bu hususta bize ip ucu verebilir.

Bi'rimâüne olayı hakkında farklı rivayetler gözden geçirildiğinde bu rivayetlerden bir tanesi şuna işaret etmektedir: Kaynaklarda müslümanları katleden müşriklerin sadece ikisinin ismi zikredilmektedir: Bunlardan Cebbar b. Selma b. Mâlik b. Cafer⁶⁸, Âmir b. Führeyre'yi⁶⁹, Enes b. Abbas b. er-Rî'li ise Nâfi b. Büdeyl b. Verkâ el-Huzâi'yi öldürdü.⁷⁰ Biz burada özellikle Enes b. Abbas'ın durumuyla ilgileneceğiz.

Enes, Nâfi b. Büdeyl'i öldürmekle öğündü. Enes, iki şiirinden birinde Nâfi'nin kanının intikamını almak isteyen Ebû Rayia'dan bahsetmektedir. Ebû Rayia'nın Tuayma b. Adî b. Nevfel b. Abdimenaf'tan olduğu söylenmektedir. Enes, Ebû Rayia'nın dayısıydı.⁷¹ Vâkıdî, Enes ve Bi'rimâüne'de oynadığı rol hakkında çok az bilgi vermektedir. Enes'in iki şiirini nakleden Vâkıdî şunları söylemektedir: "Enes, Bi'rimâüne günü yeğenin intikamını almak için müslümanlara saldırmaları hususunda kabilesini tahrik etti."⁷²

Tuayma hakkındaki bazı detaylar, olayların gidişatını açıklamada yardımcı olabilir.

Tuayma b. Adiy b. Nevfel b. Abdimenaf b. Kusay, Mekke'deki Kureyşlilerin soylularındandı.⁷³ Onun ahababı, Mekke'deki Kureyşlilerin en asillerinden birisi olan Münebbih b. el-Haccac es-Sehmî idi.⁷⁴ Münebbih gibi Tuayma da Peygambere şiddetle karşı koyanlardandı.⁷⁵ Rivayetlerden birine göre Benü

⁶⁸ İbnü'l-Kelbî, Cemhere, yazma, vrk., 123a; İbn Abdilberr, İstîâb, 88; İbn Hacer, İsbâbe, no: 1051; İbn Hişam, Sîre, III, 196.

⁶⁹ Krş., İbn Sa'd, Tabakât, III, 231; İbn Düreyd, İştikâk, 25; İbn Hacer, İsbâbe, no: 4408; Sehâvî, et-Tühfetü'l-Latife, thk., Es'ad Trabzonî, Kahire 1957-1958, no: 1908.

⁷⁰ Bkz., İbn Hacer, İsbâbe, no: 8644.

⁷¹ İbn Hişam, Sîre, III, 197-98.

⁷² Vâkıdî, a.g.e., 344.

⁷³ Muarric, el-Hazf min Nesebi Kureyş, 42.

⁷⁴ Muhammed b. Habib, Muhabber, thk., Lichtenstadter, 177.

⁷⁵ el-Belâzürî, Ensâb, yazma vrk., 908b, aynı yazar, Ensâbu'l-Eşraf, thk., Hamidullah, I, 153-61.

Haşim'e yapılan boykotla ilgili belge Tuayma'ya tevdi edildi.⁷⁶ Dârü'n-Nedve'de Peygamber'in dışlanmasıyla ilgili problemin tartışıldığı toplantıya Benü Nefvel'i temsilen katıldı.⁷⁷ Tuayma, Bedir savaşının arifesinde Kureys'i savaş için tahrik etti.⁷⁸ Yolculuk boyunca onların ihtiyaçlarını karşılayanlardan (Mut'imun) birisi oldu.⁷⁹ Onun Bedir'de Sa'd b. Heyseme⁸⁰ ve Sehl b. Beyda'yı öldürdüğü söylenmektedir.⁸¹ Vâkıdî'nin rivayetine göre ise Tuayma, Safvan b. el-Beyda'yı öldürmüştür.⁸² Tuayma'nın ölümü hakkındaki rivayetler bir birlik içerisinde değildir: Bedir'de esir edilip Peygamber'in emriyle Hz. Hamza tarafından soğukkanlı bir şekilde öldürülüp öldürülmediği⁸³ ya da Hz. Ali veya Hz. Hamza ile giriştiği bir mübareze sonucu öldürüldüğü konusunda kesinlik yoktur. Bazı kaynaklar, bu çarpışmanın canlı tasvirini zikretmektedirler. Vâkıdî bu tasvir vermektedir.⁸⁴ Ancak Tuayma'nın isminden bahsetmemektedir. Bu rivayet Mus'ab ez-Zübeyri⁸⁵-Ebu'l-Beka Hibetullah⁸⁶ ve Meclisi tarafından nakledilmektedir.⁸⁷ Bazı kaynaklar, onun Bedir savaşında öldüğünü belirtmektedirler.⁸⁸

Nefvel b. Abdimenaf kabilesi Haşim b. Abdimenaf ile Muttalip b. Abdimenaf'ın düşmanı ve Abdüşşems b. Abdimenaf'ın da müttefikiydiler.⁸⁹ Adıyy b. Nefvel, Abdümttalip ile hacılara su tedariki konusunda [Sikaye] rekabet etti: Muttalip, Zemzem'de hacılara su verdi, Adıyy b. Nefvel ise, Safa ile Merve arasında bir yer edindi, burada hacılara süt ve bal ikram etti.⁹⁰ Adıyy'in annesi, Süleym kabilesinin akrabası olan Ma'zinli Ümmü'l-Hayr bnt. Vüheyb olan Hind idi.

Oğullarından Tuayma ve Mut'im'in annesi, Süleymlî Fâhite bnt. Abbas b. Âmir b. Huyey b. Ri'l' idi.⁹¹ Bu bilginin önemli özelliği, Süleym kabilesinin Benü Nefvel ile müttefik olmasıdır.⁹²

Bazı rivayetlere göre Âmir b. et-Tufeyl, onları müslüman bölüğe karşı

⁷⁶ A.g.e., I, 233.

⁷⁷ İbn Hişam, Sîre, II, 166.

⁷⁸ el-Belâzürî, Ensâbu'l-Eşraf, I, 232.

⁷⁹ İbn Hişam, Sîre, II, 320.

⁸⁰ el-Belâzürî, a.g.e., I, 296.

⁸¹ A.g.e., I, 225; ayrıca bkz., İbn Sa'd, Tabakât, IV, 213.

⁸² el-Meğâzî, 141; ayrıca bkz., İbn Sa'd, Tabakât, III, 416.

⁸³ İbn Kuteybe, Maarif, 68: "Bedir'de acımasızca öldürülen üç kişi şunlardır: Ukbe, Tuayma ve en-Nadr'dır. Bkz., Belâzürî, Ensâb, yazma, vrk., 808b; aynı yazar Ensâbu'l-Eşraf, thk., Hamidullah, I, 148; İbn Hazm, Cevâmiu's-Sîre, 148.

⁸⁴ Meğâzî, 87.

⁸⁵ Nesebu Kureys, 199-200.

⁸⁶ el-Menâkibu'l-Mezyediyeye, yazma vrk., 8a.

⁸⁷ Bihâru'l-Envâr, VI, "Bâb-u Ğazvet-i Bedri'l-Kübrâ" Vakıdî tarafından nakledilmektedir.

⁸⁸ Muarric, el-Hazf, 42; İbn Hişam, Sîre, II, 366; Muhammed b. Habib, Muhabber, 177.

⁸⁹ Muarric, a.g.e., 41; el-Belâzürî, Ensâb, yazma, vrk., 808a; "Benü Nefvel b. Abdimenaf'ın, Benü Abdimenaf'ın diğerlerine karşı Abdüşşems'in yanında yer aldığını ileri sürdüler."

⁹⁰ Mus'ab, Nesebu Kureys, 32, 197 ("İbnü's-Sikâyeteyn" ibaresinin karşılaştırılması için).

⁹¹ A.g.e., 198; es-Sem'ânî, Ensâb, yazma vrk., 255a.

⁹² Mus'ab, a.g.e., 97, 198.

saldırıya çağırdığında Süleym kabilesinin neden olumlu karşılık verdikleri anlaşılabilir. Sebepler, "Nesebü Kureyş"teki önemli bir bölümde açık bir şekilde izah edilmektedir.⁹³

Benü Ri'l ve Zekvân ile onların müttefiki olan Benü Nevfel, Tuayma'nın yüzünden Bi'rimâüne'de Peygamber'in öldürülen ashabına karşı Âmir b. et-Tufeyl'e yardım ettiler.⁹⁴ Âmir b. et-Tufeyl'e yardım edenler arasında el-Esamm olarak isimlendirilen Enes b. Abbas er-Ri'li de vardı. Onunla birlikte müslümanlara saldırmak için Ri'l, Zekvân ve Usayye de harekete geçti. Âmir b.Sa'saa, Âmir b.et-Tufeyl tarafından öldürülen sahâbilerin eman vereni (garantör) olan Ebû Berâ'dan dolayı ona [Âmir b. et-Tufeyl] yardımını reddetti.

Şimdi biz müslüman bölüğe karşı yapılan saldırının arkasındaki manevi güç konumunda olan Enes b. Abbas'ın nazik konumunu anlayabiliriz.

W. Arafat, Hubeyb olayı hakkındaki önemli çalışmada Enes'in isminin de zikredildiği Hassan'ın bir şiirini analiz ederek şöyle demektedir: "İbn Hişam ve Divan'daki şiirde belirtildiğine göre Enes, Süleym kabilesine mensuptu, onun hakkında bundan başka bir şey de bilinmemektedir."⁹⁵ Enes hakkındaki her bir küçük bilgi bile Bi'rimâüne olayını açıklamada yardımcı olabilir.

Enes ismi, İbn Hişam tarafından aşağıdaki gibi tanımlanmıştır: "Enes el-Esamm es-Sülemi, Mut'im b. Adiy b. Nevfel b. Abdimenaf'ın dayısıdır."⁹⁶ O, bu yüzden kolayca Ri'l kabilesinin lideri gibi kabul görmüştür. Künyesi ise, Mus'ab'ın Neseb'inde belirttiği gibi "Enes b. Abbas b. Âmir b. Huyey b. Ri'l b. Mâlik b. Avf b. İmru'l-Kays b. Buhse b. Süleym'dir."⁹⁷ Onun kız kardeşi Fâhite bnt. Abbas, Adiy'in karısı, Tuayma b.Adiy'in de annesi idi. Enes, Bi'rimâüne'de Tuayma'nın kanının intikamını almıştı. Tuayma'nın, Abbas b. Raita olarak bilinen babası Abbas, kabilesinin liderinden büyük oranda saygı görmüş ve Süleym kabilesi tarafından onun "başına taç giydirilmeye" niyetlenilmiştir. Abbas'ın kendisine karşı suç işleyen bir muhalif akrabası vardı. Bu sebeple kabilesini terkederek Fezâre kabilesine katıldı.⁹⁸ Cahız'a göre Abbas, kabile içerisindeki az sayıdaki akrabası yüzünden kabilesini terke zorlandı.⁹⁹ Abbas, bir şairdi¹⁰⁰, fakat onun şiirleri kendisi de bir şair olan¹⁰¹ oğlu Enes'e¹⁰² isnad edildi.

⁹³ A.g.e., 198-99.

⁹⁴ Cübeyr b. Mut'im b. Adiy eğer Hamza'yı (bilindiği gibi Hz. Hamza Tuayma'yı öldürmüştü) öldürürse kölesi Vahşi'yi azad edeceğine söz verdi. Sonuçta Vahşi, Uhud'ta Hz. Hamza'yı öldürmeyi başardı ve Cübeyr tarafından azad edildi. (Bkz., İbn Hişam, Sire, III, 65, 76).

⁹⁵ W. C. Arafat, "A. Dramatic Theme in the Story of Khubaib b. Adiy", BSOAS XXI (1958), 26.

⁹⁶ İbn Hişam, Sire, III, 188.

⁹⁷ S.198; benzer bir neseb Zübeyr b. Bekkar'ın Nesebu Kureyş'inde (yazma, Bodl, vrk., 191a) Bu nesebte Zeyneb bnt. Adı b. Nevfel olarak zikredilmektedir.

⁹⁸ Eġânî, XVI, 55 (Onun ismi "el-Abbas b. Enes" olarak verilmektedir. Ayrıca bkz., el-Câhız, Hayavân, aşağıda verilen dipnot); Nallino Raccolta, III, 66.

⁹⁹ el-Hayavân, I, 359; V, 30-31.

¹⁰⁰ el-Bekrî, Sımt, 513; Cerir ve Ferazdak, Nekâid, thk., Bevan, 392.

¹⁰¹ el-Merzubânî, Mu'cem, thk., Krenkow, 263; Yâkut, Buldân, "Define" maddesi.

¹⁰² Sibeveyh, Kitab, I (Bulak 1316), 349; Ebû Temmâm, el-Vahşiyât (thk. Meymenî), 231.

İbnül-Kelbi¹⁰³, Belâzürî¹⁰⁴ ve İbn Hazm'a¹⁰⁵ göre Enes b. Abbas, kabilesinin başkanı olup Has'amiler tarafından öldürülmüştür.¹⁰⁶ Ebû Ubeyde kanalıyla gelen bir rivayet, Enes'in Sahr b. Amr es-Sülemî ile Benû Esed'e bir baskın yaptığını belirtmektedir.¹⁰⁷ İbn Sad, Enes'in Peygamberi ziyaret eden Süleym kabilesi heyetinden birisi olduğunu ifade etmektedir. Onun İslâm'ı kabul ettiği de söylenmektedir.¹⁰⁸

Ri'l ile Âmir b.Sa'saa özellikle de Enes ile Âmir b.Sa'saa arasındaki yakınlığı izah için özel bir önem, Ebû Ubeyde'nin rivayet ettiği Yevmu'r-Rahm rivayetinde görülmektedir. Sa'lebe b. Yerbu, Âmir b. Sa'saa'ya saldırdığında Enes b. Abbas, Âmir b. Sa'saa tarafında yer aldı. Enes, Sa'lebe'ye karşı Kilâb'ın karşı taarruzda bulunmasını kolaylaştıran bir manevrada bulunarak Âmir b. Sa'saa lehine önemli bir rol oynadı. Enes tutsak düştü ve 200 deve fidyeye ödedikten sonra serbest bırakıldı.¹⁰⁹ Yerbu ile Kilâb arasında meydana gelen çarpışmanın ez-Zilâl denilen yerde gerçekleştiği görülmektedir. Yâkut bu yerin Cafer b. Kilâb'a ait olduğunu belirtmektedir. "Onlar (yani Cafer b.Kilâb), Uteybe b. el-Hâris b. Şihab tarafından bu mevkiye saldırıya uğramışlardı. Uteybe onların ve Süleym'in sığırlarını gasbetti."¹¹⁰ Nekaid, bazıları çok önemli olan bilgilere sahiptir:¹¹¹ "...Süleym kabilesine mensup olan şahıslar onların koruması altındaydılar. Bunlardan birisi de Enes b. Abbas er-Ri'li idi." Bu cümle Ri'l kabilesi ile Âmir b. Sa'saa kabilesinden Cafer arasındaki ilişkiyi anlamamız için bir ip ucu sağlamakta ve Âmir b.et-Tufeyl'in eylemine ışık tutmaktadır.

V

Sefer hakkındaki gerçekleri tespit etmek kolay değildir. Geleneksel rivayetlerin dışladığı, es-Semerkandi'nin ise kaydettiği rivayetin ışığında ve yukarıda aktarılan bilgiler göz önüne alındığında bu yolculuk hakkında bazı faraziyeler ortaya konulabilir.

¹⁰³ Cemhera, yazma, vrk., 160a.

¹⁰⁴ el-Ensâb, yazma, vrk., 1132a.

¹⁰⁵ Cemheretü Ensâbi'l-Arab, 250 (yanlışlıkla "İbn Huyeyy" yerine "İbn Cübeyr b. Ri'l" verilmiştir).

¹⁰⁶ İbnü'l-Kelbi hakkında bilgi, İbn Hacer'in İsbâbe'sinde verilmektedir. İsbâbe, no. 269.

¹⁰⁷ Eġâni, XIII, 130.

¹⁰⁸ Tabakât, I, 307 (hatalı bir şekilde "Enes b. İyaz er-Ri'li"); Bu bilgi İbn Asâkir'in Tarih'inde (III, 137) ve İbn Hacer'in İsbâbe'sinde de (no: 269) kaydedilmektedir. Enes'in oğlu Razin hakkında bkz., İbn Hacer, İsbâbe, no: 2645. Babası Abbas hakkında bkz., İbn Hacer, İsbâbe, no: 4496 (el-Abbas b. Enes b. Âmir er-Ri'li) ve Belâzürî, Ensâb, yazma, vrk., 1138b (Abbas b. Enes el-Esamm) olarak geçmektedir.

¹⁰⁹ Cerir ve Ferezdek, Nekâid, thk., Bevan, 410; Eġâni, XIV, 84; el-Belâzürî, Ensâb, yazma, vrk., 997b. Enes'in Uteybe b. el-Hâris tarafından yakalanışı hakkındaki rivayetler şunlardır: (1) Enes, Uteybe'ye misafir olarak geldi ve parangaya vurularak işkence edildi. Daha sonra da bir fidyeye ödeyerek serbest bırakıldı; (2) Enes, Uteybe'nin emanı altındaydı, ancak haince elleri kolları bağlanarak parangaya vuruldu. Fidyeye ödedikten sonra kurtuldu. Bkz., el-Belâzürî, Ensâb, yazma, vrk., 997b, 1138b. (yazmalardaki "Enes b. İyaz" ve "Enes b. Mirdas" ifadeleri yanlıştır.)

¹¹⁰ Yâkut, Buldan, "Zilâl" maddesi; Nekâid'te "Emvâlü'l-Müslimin" ibaresi yanlıştır; doğrusu "Emvâlü's-Sülemiyyîn"dir.

¹¹¹ Nekâid, 302.

Âmir b.Sa'saa kabilesinin liderlerinden birisi olan Ebû Berâ Hz. Peygamber ile görüşmek üzere temasa geçti. O, yaşlı bir insandı. Peygamber tarafından İslâm'a davet edildi. Her ne kadar Âmir b. Sa'saa kabilesi mensupları Ebû Berâ'nın daha sonra İslâm'a girdiğini, İslâm için savaştığını ve bu uğurda öldüğünü göstermeye çalışmışlarsa da ne o [Ebû Berâ] ne de oğlu müslüman oldu.¹¹² Rivayetlere göre Ebû Berâ müslüman gruba eman verdi ve kabilesinde İslâm'ı benimseyen şahıs oldu.

Ebû Berâ'nın müslüman grubu kabul etmekle kabilesi içerisinde nüfuzunu daha da güçlendireceğini ümit etmiş olması oldukça makuldür. İbn Kuteybe "eş-Şiru ve ş-Şuara" adlı eserindeki önemli bir paragrafta bu gerçeğe işaret etmektedir.¹¹³ Peygamber, İslâm'ın Âmir b. Sa'saa grupları üzerinde galip geleceğini ümit etmişti. Bu eylem, tebliğcilerin hicretten önce Medine'ye gittiklerini akla getirmektedir. Uhud mağlubiyetinden sonra İslâm davetinin tek yöntemi bu oldu.

Peygamber, Ebû Berâ'nın vaadine güvenerek 14 kadar sahâbisini gönderdi. Sahâbiler yolda az olduklarını ve kendilerine yardım gönderilmesi gerektiğini anladılar. Dört kişilik yardım aldılar. Bu dört kişinin ikisi kahramanlıklarıyla meşhurdurlar. Bunlardan birisi, mükemmel bir savaşçı olan Sa'd b. Ebî Vakkas, diğeri de Peygamberin ahlaki normlarına oldukça ters olmakla birlikte pervasız bir savaşçı olan Amr b. Ümeyye idi.¹¹⁴ Müslüman birliğin, yaşlı Ebû Berâ'nın oğlu Rebîa'ya eman garantisini yeniden teyid etmesi talebini içeren bir mektup gönderdiğini düşünmek makuldür. Onlar, Rebîa'nın babasının taahhüdüne sadık kalıp kalmadığından emin olmak istediler. Sahâbilerin yolda bulunduğu esnada Ebû Berâ'nın geceleyin kesin olarak ölüp ölmediği konusu şüphelidir. Onun Bi'rimâüne katliamından sonra kısa bir süre yaşadığı daha güvenilir bir rivayet olarak gözükmektedir.

Müslüman bölük Bi'rimâüne'de konakladı. Burada Enes b. Abbas er-Ri'li liderliğindeki Süleymlî kabilelerinin Kilâb kabilesinin koruması altında kamp kurduğu bilinmektedir. Kilâb grupları da burada konakladılar. Bu da Âmir b.Füheyre'nin, Âmir b.Sa'saa kabilesinin Benû Cafer koluna ait Cabbar İbn Selma tarafından öldürüldüğü gerçeğine işaret etmektedir. Bu sefer sıcak bir ayda (h. 4 Safer/Temmuz-Ağustos) gerçekleşti ve kabileler sürülerini kuyunun etrafına topladılar. Müslüman birliğin elçisi, kuyunun etrafında bulunanlara gelerek bu seferlerinin onlara karşı bir sefer olmadığı konusunda bilgi verdi. Elçi Haram b. Milhan, halktan birisi tarafından öldürüldü. Yapılan bu saldırı Münzir b. Amr'ın kız kardeşinin bir dizisinde de ortaya konulduğu gibi ani bir saldırıydı.¹¹⁵ Saldırı Enes b. Abbas öncülüğünde gerçekleştirildi. Enes, Bedir'de öldürülen akrabası Tuayma b.Adiy'in intikamını almak için bu eylemi gerçekleştirmek zorunda kaldı. Onu takip eden kabileler, Benû Nevfel'in müttefiki

¹¹² Onun hakkında bkz., İbn Hacer, *İsâbe*, no: 2627.

¹¹³ İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve ş-Şuara*, 224, thk., de Goeje: buradaki "li yukarribü alâ riyâsetihi" cümlesi, Mustafa es-Sakka (Kahire 1932)'nin tahkikinde ise "li yukâtiluhü alâ riyâsetihi" şeklinde verilmektedir. Şakir'in tahkikinde ise (Kahire 1364/1945), bu ibare atlanılmıştır.

¹¹⁴ Bkz., Ebû Davud, Sünen, II, 296 "Babun fi'l-Hizr".

¹¹⁵ "Bu bölüğün bir grubu ihtiyatlıydı." Hassan, *Dîvan*, thk., Hirschfeld, 57.

oldukları için bu eyleme katılmayı bir görev addettiler.¹¹⁶ Cafer b. Kilâb'tan bazı gruplar ve fertler de bu saldırıya katılmış olabilirler. Bu husus Münzir b. Amr'ın kız kardeşinin bir şiiriyle ifade edilmiştir. O, şiirinde şöyle diyor: "Hicaz'ın kurtları, Benû Buhse [yani Benû Süleym], Benû Cafer" [yani Âmir b. Sa'saa kabilesinin Cafer b. Kilâb kolu].¹¹⁷ Âmir b. et-Tufeyl, Enes'in bu eylemini onaylamış hatta bizzat kendisi de bu saldırıya katılmış olabilir. Fakat sorumluluk Ri'l ve diğer Süleymlilere aitti. Peygamber'in beddua ettiği kimseler Süleym kabilesi ile Ri'l'den idiler. Eylem Mekke ile bağlantılıydı ve Nevfel b. Abdimenaf'ın düşmanlarına karşı saldırıyı yeniden başlatmasının gerekçesiydi. Görünen o ki, saldırı Mekkeliler tarafından telkin edilmiştir.

Aslında Âmir b.Sa'saa kabilesi vermiş olduğu sözde durmadığı için kınanmıştır. Ka'b b. Mâlik, Âmir'i saldırıya uğradıkları bir dönemde yardım talebinde bulunan müslümanlara yardıma gitmedikleri için kınamaktadır. Onlar yardıma gelmekten kaçındılar. Zira onlar, savaşın ciddi olacağını anlamışlardı.¹¹⁸ Âmir b. et-Tufeyl, Hassan tarafından sözü ihlalden dolayı kınanmıştır. Doğrusu Âmir, Süleym kabilesini müslüman birliğe karşı yapmış olduğu saldırı karşısında engellememiş, sessiz kalmıştı.¹¹⁹

Ebû Berâ'nın sözünde durmadığı için yas tuttuğu doğrudur. İbn Kuteybe'nin belirttiğine göre¹²⁰ Ebû Berâ halkına, Âmir b. et-Tufeyl'i öldürmelerini emretti. Fakat halk, bu emre itaat etmedi. Öyle anlaşılıyor ki, halkın kanaatine göre, yapılacak bir şey yoktu. Benû Süleym, müslümanlarla hesaplaşmıştı. Onlar, yani Âmir b. Sa'saalılar, Ebû Berâ'nın gönderdiği "şu adamı" zihinsel özürlü bir hasta olarak değerlendirdiler.¹²¹

Âmir b.et-Tufeyl'i öldürmeye çalışan tek kişi, Ebû Berâ'nın oğluydu. Ancak o da başaramadı. Ebû Berâ, kabilesi içerisinde otoritesini kaybetmiş olduğunu hissetti ve ölene kadar katıksız şarap içmeye başladı. Hassan'ın şiirlerinin Ebû Berâ'nın kendisi için değil de oğlu Rebia için söylendiği ifade edilebilir. Ebû Berâ, kabilesinde nüfuzunu kaybetti ve Bi'rîmaüne katliamından kısa bir süre sonra muhtemelen tümörden öldü.

Peygamber'in kendilerine eman verdiği Kilâb (veya Süleym) kabilesinden iki kişinin öldürülmesinden dolayı Sa'd b. Ebî Vakkas'ın sefere iştiraki hakkındaki rivayet, geleneksel rivayetler arasında yer almamaktadır.

Semerkandî'nin naklettiği¹²² Katâde'nin rivayeti, Bi'rîmaüne'den dönen üç sahâbi tarafından öldürülenlerin kesin olarak iki kişi olduklarını belirtmektedir.

¹¹⁶ Raci hadisesi de Nevfel b. Abdimenaf kabilesiyle ilişkilidir: Hubeyb, el-Hâris b. Âmir b. Nevfel'in intikamı için öldürüldü. Hubeyb, Benû Nevfel'in bir halif'i olan Huceyr b. Ebî İhâb tarafından satın alındı. Hubeyb, Abdüddâr oğullarından Ebû Meysere'nin yardımıyla el-Hâris'in oğlu tarafından idam edildi. Bkz., İbn Hişam, Sire, III, 182.

¹¹⁷ Hassan, Dîvan, 57-58.

¹¹⁸ Taberî, Tarih, II, 221-22.

¹¹⁹ Krş., Bkz., İbn Hişam, Sire, III, 198; "Sen onların düşmanca saldırılarından korktuğun için civâr'ındaki (müslüman grubu) çaresizlik ve zafiyet içerisinde Benû Süleym'in eline bıraktın.

¹²⁰ Eş-Şi'ru ve's-Şuarâ, thk., de Geoje, 224.

¹²¹ Muhammed b. Habib, Muhabber, 472.

¹²² Yazma, Chester beatty, I, I, 228a.

Yazmalardaki rivayet ise sahâbilerden geri dönen iki kişinin Kilâb kabilesinden iki kişiyi öldürdüğünü ifade etmektedir.¹²³ Daha sonraki Meğazi kaynakları, şu iddiayı zikretmemeyi tercih ettiler: Kadisiye kahramanı ve İslâm için ilk kan akıtan Sa'd b. Ebî Vakkas, Bi'rimâüne savaşına katılmadı, diğer sahâbiler şehid olarak ölürlerken o, kendi hayatını kurtardı. Veya Sa'd, Kilâb'tan iki kişinin öldürülmesi hadisesine iştirak etti. Kilâb'tan öldürülen iki kişinin suçu, sadece Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin üzerine yıkıldı.

Peygamber, ne Benû Süleym'den, ne de Âmir b. Sa'saa'dan şehitlerin diyetini talep etti. Aksine bir sahâbinin (ya da sahâbilerin) öldürdüğü Kilâb'tan iki kişinin diyetini ödemeye söz verdi. Diyet parasını toplamaya başladı. Peygamber, Benû Nadîr'i bu diyete ortak olmaya çağırdı. Onların diyete ortak olmaya yanaşmamaları, müslümanlarla Nadîr'in karşı karşıya gelmesine ve sonuçta da onların Medine'den çıkarılmalarına yol açtı.

---

¹²³ Nabia Abbott, *Studies in Arabic Papyri*, Document 5 (verso), 69, satır: 11-12.